

фільми

без глядача

Наталя Мотузко: мої фільми — це застереження...

Штрих вступний. Тривіальний.

Будь-хто із читачів може зауважити: ім'я Наталі Мотузко чув, але от фільмів не бачив. Все правильно. Адже ані «Голосу трави», ані «Дива в краю забуття» в кінопрокаті майже не було. Лише по телебаченню показали якось один із фільмів за дванадцять ночі. Але: Міжнародний кінофестиваль у Берліні, 1995 рік, Міжнародний кінофестиваль у Португалії, 1995 рік... Що це? Всього лише кінофоруми, де побував «Голос трави». Примушує замислитись?

Штрих перший. Чи це історія?

Всі фільми Наталі Мотузко — про минуле. Точніше — з українського минулого. Чому? Авторка пояснює, що ніколи не змогла б зняти фільм про сучасне життя. Бо воно ж бо йде поруч, ще не осмислене. А фільми про сучасний бруд — ніколи. Все це минуле. А от справжнє, сокровенне — його треба шукати саме там, у минулому. Проте історія, етнографізм не мають підпорядковувати собі все. Автентичність костюмів та інтер'єрів не повинна затьмарювати

Я не кінокритик. Тому не збираюсь робити всеохоплюючого аналізу творчості Наталі Мотузко, щось виділяючи, а щось критикуючи. Чи докладно аналізувати котрийсь з її фільмів. Спробую лишень, наскільки в силах, дати декілька штрихів, що, сподіваюсь, розширять і поглиблять для нас сприйняття її фільмів і... примусять серйозно замислитись.

собою ідею фільму. Наталя Мотузко будує сюжети своїх фільмів на основі творів Валерія Шевчука. Це вже налаштовує певним чином. А після перегляду стає зовсім зрозумілим, що історія у її фільмах — це спосіб концентровано показати наше світосприйняття, наш дух.

Так, Наталя Мотузко не намагається, щоб костюми героїв точно відповідали часу й місцю дії (хоча інколи вона інтуїтивно, як сама зізнається, здогадується — і це вражає навіть етнографів, що дивляться її фільми). А скоріше, щоб відповідали йому, Герою, його образу.

На запитання, чи хотіла б вона зняти фільм з життя іншої країни, іншого народу, Наталя Мотузко відповіла — так, якби відчула, спіймала дух цього народу і змогла його передати. Перебуваючи в Португалії, вона побачила високі хатки під соломою, подібні до наших, тільки без вікон. Зацікавилась, що воно таке. Виявилось, це для того, щоб злі духи не знайшли дороги — і вже з оцього готова була основа для сюжету.

А шароварна історія — нашому часу, людям кінця

XX століття вже не потрібна. Ми це вже переросли, чи не так?

Штрих другий. Глибина.

Фільми Наталі Мотузко глибокі та складні. Це не фільми для розваги. Вони потребують повної уваги, мозку, емоцій та сил. Так, краще не ходити на ці фільми, якщо хочеш просто відпочинку. Відпочинку не буде. Фільми не відпускати. Підсвідомо будуть виникати все нові та нові здогади, рівні сприйняття.

«Диво в краю забуття» – фільм за Валерієм Шевчуком, за частиною його роману-триптиху «Три листки за вікном», що має назву «Петро утеклий». Не буду говорити про проблеми екранізації художніх творів, бо, як на мене, тут – дуже своєрідна екранізація. Наталя Мотузко виходить не з завдання екранізації твору, а йде від нього, як від чудової, але основи для власних роздумів.

Режисер загострює подієві колізії і доводить їх до крайньої межі. На совість загубленої у степах Рудівки вона кладе життя не одного Петра утеклого, а життя двох братів-близнюків. Чому? Месія. Месія серед рудих полів. Це чутки про нього штовхають людей на подвійне вбивство. Подвійне випробування і ... подвійна страта двох невинних.

Поява у фільмі двох братів – це прозорий образ того, що, за словами сільського дяка, «тільки з'являється світлий, з'являється і такий, хто готує світлому загладу. І знову відбувається те, що завжди: один і другий гинуть, а всесвітня голова лишається, як була, дворушна...».

Бо хто такий Петро-Юхим? «То історія Іуди-Іскаріота, тільки пристосована до нашого життя». Пам'ятаєте ж бо, із середньовічних апокрифів? Де Іуда – то син Рувіма-Симона та дружини його Цибореї, де мати так само віддає свого сина волі хвиль, як і Лідія своїх близнюків. Та син несвідомо, крок за кроком йде із ост-рова Скаріот додому, до Єрусалима. Де вбиває, не відаючи, свого батька, Рувіма-Симона і одружується, за велінням Пілата, з матір'ю, Цибореєю...

У творі Шевчука – чотири Петра утеклих. Та Наталя Мотузко вибирає для себе одного, саме його, Петра-Юхима-Іуду, що матір'ю своєю має Лідію-Циборею, а батьком – Симона-Рувіма-Симона....

А ще у фільмі – мрія. Мрія про глибоке, «несіре» життя. Про людей, що розмовляють про високе, і це для них – норма. Про можливість вирватись із «сірого спокою» Рудівки, що поглинає всіх, «хто палиться непогамованим духом». Як

виринається мандрівний дяк Стефан Савич. «Світ ловив мене, та не спіймав...» Бажання залишити тих людей, що не прийняли, вбили мрію про Месію, як речника любові, а не смерті.

Та йдуть від світу і героїні «Голосу трави», адже так? Вони йдуть у чарівниці, у світ таємного та містичного, де Наталя Мотузко химерно поєднує «боже та чортове», християнське та язичницьке.

Режисера часто картали за це, звинувачували за поєднання в одному кадрі ікони та язичницького ідола. Не розуміючи, що саме такою була історія нашого духу, саме такою була віра наших предків. А у фільмі це знову загострено, доведено до межі болю. Чарівництво ж бо Наталя Мотузко сприймає як вищий рівень духовної діяльності, що його мав наш народ.

А слова домовика із крильцями ангела (С.Тарасов) – «Ми живемо, доки в нас вірять», – звучать чи не як докір усім нам. Відчуваєте, ми втрачаємо, якщо вже не втратили, щось важливе. А, може, частинку самих себе?

Штрих третій. Прозорість.

Так, разом із захоплюючою дух глибиною, фільми Наталі Мотузко на диво прозорі.

Не буду порівнювати їх із роботами українського поетичного кіно. Не буду відносити фільми Наталі до цієї течії, чи наполягати на їхній повній індивідуальності та неповторності. Скажу лишень, що її фільми – це всуціль ясні, прозорі образи. Тут, особливо в «Голосі трави», немає складних символів, що можуть мати різноманітне тлумачення. Зображальні засоби у фільмах Наталі Мотузко зведено до оптимального. Продумано кожен деталь, кожен елемент костюму (які, до речі, режисер вигадувала сама). Так само, як немає нічого зайвого у розмовах героїнь.

Бо зображення тут – не самодостатність. Воно – виразник глибокої ідеї. Наталі Мотузко не досить

Ольга Сумська та Раїса Недашківська у фільмі «Голос трави». Режисер Наталя Мотузко. Одеська кіностудія. 1992.

зробити гарний малюнок (хоч її фільми, згодьтесь, дуже гарні). З цих ясних образів прозоро постає чехівське «казалось и оказалось». «Казалось» – молода дівчина, Ляля (Ольга Сумська) хотіла бути сильнішою та вищою за інших. «Оказалось» – для того, щоб стати чарівницею, треба пройти через відмову від земного життя, любові, пройти через смерть вчительки (Раїса Недашківська) – щоб почути «голос трави».

Штрих четвертий. Жіночість.

Зараз є модним кожному жінку-авторку (і в художній літературі, і в образотворчому мистецтві, і в кіно) розглядати з точки зору фемінізму, феміністичного психоаналізу. Особливо, коли ця жінка-авторка і у своєму творі говорить про долі жінок.

Наталя Мотузко ніколи фемінізмом не захоплювалась. І не було для нею самоціллю зобразити у «Голосі трави» трагізм саме жіночих дол. Тому була просто вражена, коли на Берлінському кінофестивалі її фільм сприйняли саме так, а її саму – як одну з провідниць жіночого руху.

Залишимо це західному жіноцтву. Але... Жінки у Наталі Мотузко справді вражають (Ляля – Ольга Сумська, Жабуниха – Раїса Недашківська). Вражають своєю відстороненістю, скоріше, вищістю над світом. Своєю приреченістю служити таємниці, бачити більше за простих смертних і... закритістю для них земної любові та земного жіночого щастя. Може, випадково, а, може, й ні, але у фільмі немає жінок зі світу смертних, а тільки чоловіки...

Робочий момент фільму «Диво в краю забуття».

А, може, тут багато і від власної долі жінки-митця, жінки-режисера Наталі Мотузко?...

Штрих останній. Магічність.

Фільми Наталі Мотузко не відпускають. Вони «теплі», «гарячі», не залишають емоцій у спокої. Та в той самий час вони – не сльозливо-емоційні. Ці фільми – магічні й навіть страшні.

Чому? Можливо, тому, що до своєї творчості Наталя Мотузко підходить не просто як майстер-естет, що хоче дати життя творові мистецтва. Вона сприймає її як свою місію тут. Як завдання сказати, розказати, показати саме це. Саме що? Що основне у фільмах Наталі Мотузко? І чи можна його виділити? Мабуть, як і для кожного митця, – і так, і ні. Та погляньте: головні герої Наталі – це «нетиповості», люди, що випадають, вірніш, свідомо виходять із сіро-рудого буденного життя. Виходять, прагнучи досягти висот духовності... Це і пан канцелярист, і сільський дяк Стефан Савич, і Петро-Юхим, і Жабуниха та Ляля. Кожен йде своїм шляхом, але...

А авторка... Ось що каже вона, Наталя Мотузко: «Мої фільми – то попередження. Попередження людям, що стають на шлях духовної діяльності. Бо це той шлях, де можна сказати все і нічого. Можна знайти все і все втратити, навіть життя.

Мої фільми – це ЗАСТЕРЕЖЕННЯ. Застереження вам, Люди, що прагнуть до висот».

Замислимося?

Лариса Човнюк.

